

Maar wordt de lezer wakker?

Wie, als de fysicus en literator Cees Andriessse, zich waagt aan een beschrijving van leven en werk van Christiaan Huygens, roept vele problemen over zich af maar althans één niet: concurrentie hoeft hij niet te vrezen. Het is wonderlijk maar waar: een fatsoenlijk boek waarin je de bezigheden van de grootste wetenschapsbeoefenaar die Nederland ooit heeft voortgebracht in ordelijk verband bij elkaar vindt, bestond niet. Er zijn enkele biografieën van buitenlandse herkomst die in hoofdzaak over het werk handelen en hetzij zwaar verouderd hetzij historisch nogal wrak hetzij beide zijn; er is niet de 'definitieve' Life and Works van onbetwist s' werelds grootste Huygens-kenner, de Amerikaanse historica Joella Yoder, waar we nog wel minstens een decennium op zullen moeten wachten; er zijn, in de Nederlandse taal, een aantal meer of minder geslaagde schetsen (op naam van Busken Huet, Romein-Verschoor, Vollgraff, Dijksterhuis, Bos), en verder is er niets. Dat wil zeggen, er is een behoorlijke hoeveelheid vaak heel goede monografische literatuur waarin op details van zijn leven of aspecten van zijn werk, zoals de lichttheorie en het slingeruurwerk en de algemene wetenschappelijke aanpak wordt ingegaan, maar bij de volstrekt redelijke lekenvraag 'noem me eens een boek waarin ik in zo'n drie-, vierhonderd bladzijden en hoofdzaken over Huygens' leven en werken op betrouwbare wijze bij elkaar vind', zou je met de mond vol tanden staan. Althans, tot september 1993 toe, want toen verscheen het hier te bespreken werk, en wàt ik er in het navolgende ook op aan te merken moge hebben, het heeft de zeer grote en boven alle kritiek uitgaande verdienste dat er nu tenminste een redelijk betrouwbare, redelijk overzichtelijke, redelijk leesbare, redelijk verantwoord interpreterende studie ligt. Hoe komt het dat het zo lang heeft moeten duren? Wat zijn dan die problemen die een biograaf van Christiaan Huygens zich op de hals haalt?

Een eerste, en misschien wel het allergrootste probleem ligt in de, ik kan het niet anders uitdrukken, bleke persoonlijkheid van de held van deze biografie. Vergelijk hem met de enige zeventiende-eeuwse pioniers van een nieuwe natuurwetenschap die als zijn meerderen erkend moeten worden, Galilei, Kepler, Newton, en hun markante om niet te zeggen vurige, gepassioneerde persoonlijkheden nemen ogenblikkelijk in drie dimensies vorm aan boven het nagelaten papier waaruit we hen moeten reconstrueren, terwijl Huygens zeldzaam vlak blijft. Ik had het al toen ik nog geregeld in de Oeuvres Complètes zat te bladeren, en ik heb het opnieuw nu ik ze in de vorm van vertaalde fragmenten in Andriesses boek tegenkom: wat zijn die brieven toch oninteressant, vol vermeldingen van gemaakte tochtjes en ontmoete personen zonder ooit een beeld op te roepen, vol familiezin weliswaar en nette Franse zinnen maar voor het overige (op zo'n één, twee echt charmante alinea's na) hopeloos onbenullig. De fascinatie die Andriessse voor zijn hoofdpersoon zegt te koesteren, houdt voor mij daarom iets onnavoelbaars. Ooit heeft Andriessse gehoopt dat hij een raadsel zou kunnen oplossen, de vraag hoe leven en werk één samenhangend geheel vormden, hoe geen ander dan deze man geen ander dan dit imposante, vernieuwende wetenschappelijke oeuvre heeft kunnen scheppen, maar, de schrijver erkent het met innemende eerlijkheid: hij is er niet uitgekomen, de verbinding blijft in het duister, van geboorte tot dood toe.

Er is dus een gat, en de biograaf is dat gat gaan vullen, noodgedwongen zou je haast zeggen waar zijn hoofdpersoon hem zo deerlijk in de steek liet. Niettemin, uit alles blijkt dat het inderdaad nood is die de biograaf gedwongen heeft. Hij gaat speculeren, dat wil zeggen, aan zijn held specifieke gevoelens en reacties toeschrijven onder gebeurtenissen en in situaties

waarbij je je die gevoelens en die reacties goed voor kunt stellen; maar zonder dat de overgeleverde feiten daartoe voldoende of vaak zelfs maar enige grond bieden. Andriessie stopt Huygens bij Elisabeth Buat in bed, schrijft hem verliefdheden toe op leuke en minder leuke, nette en minder nette meisjes, voorts rouw en eenzaamheid als verklaring voor zijn drie geregistreerde aanvallen van depressie, verveling bij nette-kringengelegenheden waarbij u en ik ons inderdaad te pletter zouden vervelen en er naar zouden snakken weer aan het werk te mogen gaan, wanhoop bij de gedachte de diplomatie in te moeten (waar Willem II's vroege overlijden hem onverwacht maar beslissend van verlost heeft), en ergernis als volwassen man door zijn vader nog altijd als loopjongen te worden gebruikt, maar, nogmaals, van al die zo voor de hand liggende handelingen en sentimenten blijkt uit de bronnen niets of nagenoeg niets (toegegeven: de schrijver maakt aannemelijk dat om de familie-eer beduchte clanleden het een en ander uit de nalatenschap hebben gelicht, maar daar wordt het gat voor het nageslacht niet kleiner om). Andriessie zoekt voorts redding in beeldspraak als middel om iets van eenheid te brengen in wat anders al te fragmentarisch wordt; maar die beeldspraak doet bijna steeds geforceerd aan, opgelegd, zelden of nooit uit de situatie voortkomend of er een echt verhelderend licht op werpend. Een door Huygens genoteerd vers bij gelegenheid van zijn telescopisch gedane ontdekking van een maan van Saturnus (door de trotse ontdekker Titan genoemd) wordt aangegrepen om de hoofdfiguur zelf zo te gaan noemen, hetgeen leidt tot zulke incongruente zinnestelsels als (p. 41) 'Titan trok zich terug in zichzelf, "soet als een meisken".'

En tenslotte zoekt Andriessie het in korte karakteristieken, die echter nooit worden uitgewerkt en steeds in de eenmalige herhaling, als een soort beeldrijm, blijven steken, ook in die zeldzame gevallen waarin je het idee hebt dat er meer uit te halen was. Het sterkste voorbeeld van dat laatste ligt voor mij in het op p. 148 aangehaalde citaat van Schopenhauer over het genie, dat 'naast zijn persoonlijke leven nog een tweede, namelijk een intellectueel, leven (leidt), dat geleidelijk aan zijn enige doel wordt en waarvoor hij dat eerste alleen maar als middel aanziet.' Dit komt 99 bladzijden verderop terug, wanneer Andriessie zich in Freudiaans getinte geest bezig houdt met Christiaans eerste instorting, in 1670, en hij zich afvraagt: 'Welk deel van zijn Ik zou hij verloren hebben? Het intellectuele, waar hij zijn persoonlijke leven alleen maar als middel voor kon zien?' Ik denk dat Andriessie hier zoniet de dan toch een sleutel tot het raadsel Christiaan Huygens in handen heeft, en ik begrijp niet waarom hij die sleutel meteen weer wegbergt zonder langduriger aan het slot te gaan frunniken tot de deur, wie weet? plotseling meegeeft. Immers, de onpersoonlijkheid en afstandelijkheid die je proeft in nagenoeg alles wat Huygens buiten het wetenschappelijke om bezig hield, tot in zijn toch onmiskenbaar oprechte familiezin toe: vindt die niet hier althans een begin van verklaring?

Geleidelijk aan komen we zo op het chapter van het wetenschappelijk werk, waarin uiteindelijk toch de enige reden ligt waarom de man ons nog altijd boeit en blijft boeien. Ook hier weer een opeenstapeling van problemen, waarvan de kern mijns inziens is: hoe Huygens' oeuvre te situeren in de wetenschappelijke omwenteling die in zijn tijd gaande was en waar hij zelf zulke wezenlijke bijdragen aan heeft geleverd? Aan de ene kant doet Andriessie hier iets dat ik heel knap vind: net als Yoder maar anders dan vele andere wetenschapshistorici tot nu toe, lukt het hem naar dat oeuvre te kijken zonder die intens anachronistische neiging zich permanent af te vragen waarin het tekort schoot ten opzichte van het illustere tweetal dat het uitzicht erop deels nog tijdens zijn leven is gaan verduisteren: Newton en Leibniz. Een enkele keer stelt Andriessie voor dat door hem knap vermeden anachronisme een nog veel desastreuzer in de plaats: Huygens' werk te beschrijven in termen van hedendaagse fysische inzichten (bijvoorbeeld in zijn weinig geslaagde presentatie van Huygens' muziektheoretische

vondsten). Maar vaker weet hij een interpretatie te geven die én eenvoudig én historisch inzichtgevend is. Wat niet wegneemt dat daar toch weer twee mijns inziens ernstige bezwaren aan kleven. Ten eerste blijft de wetenschapsrevolutie van de 17e eeuw voor Andriessse heel erg steken in een incoherente reeks van afzonderlijke problemen en oplossingen - enigszins in de geest van zijn held zelf, die niet de man was van de eenheid biedende conceptuele greep en de samenhangende visie maar eerder van de geniale vondsten op afzonderlijke probleemgebieden. En ten tweede zitten Andriesses interpretaties vol met soms kleine soms storende onnauwkeurigheden. Zonder in opdringerig geschoolmeester te willen vervallen, kan ik toch niet laten te wijzen op althans het volgende. Huygens' verwijt aan Descartes dat deze de wetenschappelijke geest wezenlijk miste, wordt pas echt begrijpelijk als je 'comme s' il vouloit les (nl. Descartes' botsingswetten) prouver en faisant serment' niet vertaalt met '...ze bewees door te bidden' maar, conform het woordenboek, met '...door er een eed op te doen' (p. 364). En de bij de bespreking van De iis qui liquido supernatant door Andriessse bepleite vervanging van de term moles die Huygens tweemaal bezigt door een woord dat niet gewicht maar volume moet betekenen, wordt totaal overbodig zodra je je realiseert dat moles volume is: Huygens had het al goed gedaan zonder dat zijn biograaf hem behoefde te verbeteren. En dat komt meer voor; net iets te vaak hangen soms nogal belangrijke interpretatie-kwesties op door Andriessse aangebrachte emendaties waarvan de noodzaak mij alles behalve dwingend lijkt.

Zijn we nu aan het zeuren geraakt? Of bezig een boek dat uiteindelijk niet deugt beleefd af te kammen? Nee, zover zou ik niet willen dat de lezer van deze recensie ging. Andriessse kan schrijven - zijn boek is verheugend vrij van dor of kreupel geleerdenproza. Hij kan een tijdsbeeld oproepen - ook al heeft hij naar eigen erkennen die kern gemist die er misschien ook niet is, de omgeving van de hoofdpersoon komt in soms zeer geslaagde vignetten wel degelijk tot leven, met name vader Constantijn in zijn even royale als egocentrische innemendheid én onuitstaanbaarheid. Hij kan historisch interpreteren - al is daar vaak van alles op aan te merken in afzonderlijke gevallen. Hij lijdt ook niet aan die biografenziekte dat de held onaantastbaar is geworden -het kost hem geen enkele moeite Huygens' prioriteitsclaim jegens Hartsoeker als 'een smerige streek' te kwalificeren.

En zo is dan toch een boek ontstaan waar de lezer, al was het maar bij ontstentenis van het ideale boek over Huygens dat er nog niet is, op kan terugvallen. Voor het eerst in bijna drie sedert Christiaans dood verstreken eeuwen kan je de man op zijn 66-jarige weg volgen: je ziet hem bezig, en verwondert je er mèt de biograaf over wat hier eigenlijk aan de hand is. Je wordt door dat leven en dat werk heengeleid aan de hand van een gids die goed kan vertellen en die van een aangenaam stemmende redelijkheid is, al zou je hem soms in de rede willen vallen als hij doordraaft of zich er wat al te vlot van afmaakt of per se weten wil waar helaas niets meer te weten valt of misschien zelfs nooit iets te weten geweest is. Zijn Titan kon dan van tijd tot tijd niet slapen, maar ook de lezer blijft wakker, en daar kan de fysicus die vijf jaar lang met indrukwekkende bezetenheid al zijn vrije tijd aan Christiaan Huygens spendeerde niet genoeg voor worden geprezen.